
K R Ó N I K A

SALGÓTARJÁN ÉS SAJTÓJA

A HARMINCAS ÉVEKBEN

Nógrád megye sajtótörténetének egyes fejezeteit lapozgatva mindenképpen megütközéssel nézhetjük a salgótarjáni lapkiadás adatait.

E megütközés oka roppant egyszerű: akkor, amikor a párszáz lakosú faluból fél évszázad alatt tízezres nagyságrendű nagyközség, majd nem sokkal később város lett, a művelődési feltételek fejlődése (mint annyi más területé is) nem követte ezt az ütemet. Ellenpéldaként gondoljunk Balassagyarmatra: az 1873-ban indított *Nógrádi Lapok* és *Honti Híradó* 1944-ig folyamatosan jelenik meg, irodalmi, színházi, gazdasági lapokat adnak ki. Az akkori Nógrád megyéhez tartozó Losoncon ugyancsak évtizedekig élt egy helyi politikai hetilap a *Losonc és Vidéke*, de megjelentek színvonalas pedagógiai, gazdasági lapok, nem is szólva a szociáldemokrata lapkiadás első termékeiről.

S mi történik mindezen idő alatt Salgótarjában? Néhány tétova kísérlet. A megjelenő újságok csak egyes számokat érnek meg, rögtön megbuknak. Így az 1882–83-ban megjelenő *Salgó-Tarján*, majd az 1897-ben kiadott *Salgótarján és Vidéke*. A századforduló lapjai tiszavirágéletűek, egynémelyikéből példány sem maradt fenn, csak más hírlapok híryanagából értesülhetünk megjelenésükről. (Salgótarján és Vidéke, Új Salgótarján és Vidéke.) Az már szenzációnak számított, hogy 1902-től 1908-ig élt a *Salgótarjáni Lapok* című hetilap. Tartalmára és hatására mi sem jellemző, ha tudjuk, hogy az utolsó évfolyamokat már a helyi plébánosok szerkesztették.

Lényegében egészen 1919-ig a salgótarjáni sajtótörténet az ily kérészerűtlen lapok történetéből áll össze. Az okok közismertek. A település képtelen volt eltartani egy periodikumot. A rohamosan szaporodó, s iparban foglalkoztatott lakosság a Monarchia soknemzetiségű államaiból verbuválódott. Az esetek többségében már az is kivételes dolog volt, ha írni-olvasni tudtak, de a magyar nyelv számukra, amíg a helyi iparban dolgoztak, mindvégig ismeretlen marad. Így tehát egy rendkívüli nagy számú olvasóréteg eleve kiesett. Hasonló volt a gond az idetelepülő műszaki értelmiségiekkel is, már ami a nyelvtudást illeti. A problémákat csak fokozta, hogy ezek az emberek érzelmileg sem kötődtek a tájhoz és népéhez, tehát számukra igazi identitást a magyar, vagy az európai valósággal a budapesti sajtó jelentett, amely most, a századfordulón kezd utófélni az európai színvonalat, ami legalábbis a bulvár jellegét illeti. És arról se feledkezzünk meg, hogy az ipartelepek erősen polarizálták a község lakosságát. Az acélgyári, üvegyári, bányai kolóniák népe ezen a téren sem kívánt keveredni a másikkal, erre gondosan ügyeltek az őket irányítók. Maradt volna a polgári Salgótarján, ez azonban lélekszámát tekintve (kiskereskedők, kisiparosok, tisztviselők) önmagában elégtelen volt egy lap fenn tartására.

Mindez akkor is igaz lenne, ha vizsgálódásunk célját a harmincas évekbeli helyi sajtóra vonatkoztatjuk? Elemeiben feltétlenül igen. A már várossá fejlő-

dött településen alig hangzik idegen szó, az „alapítók” vagy visszatértek szülőföldjükre, vagy asszimilálódtak és már csak nevük idegen csengése mutatja, milyen nácio vert gyökeret a Karancs tövében. De az iskolázatlanság, a helyi lehetőségek lebecsülése, a fővárosi nivó utáni kapaszkodás továbbra is bizonytalanná tette a sajtókiadást és annak hatékonyságát.

A városban a két világháború között hat érdekes lap jelent meg. 1919 óta Salgótarjánban jelent meg a *Salgótarján és Vidéke* című lap, immár a negyedik ilyen címmel. Érdekessége, hogy mindössze három különböző száma ismeretes 1921-ből. A „klasszikus” tartalmú és szerkezetű hírlapok közé tartozott.

A *Bányász* című lapot Csóka Vendel szerkesztette. Az ő neve máris mutatja milyen jellegű periodikumot vehetett kezébe az előfizető. Alcíme szerint a salgótarjáni szénmedence Bánya- és Kohómunkásai Gazdasági Szakegyesületének Hivatalos közlönye kívánt lenni, de egyértelműen az ún. „sárga” szakszervezet érdekeit képviselte. Minden lehetséges eszközzel uszított a baloldali szociáldemokrata, szervezett munkásság ellen. 1926-tól egészen 1939-ig élt, s e hosszú élet mögött látnunk kell az anyagi támogatókat, azokat a politikai köröket, akiknek érdekében állt a munkásmozgalom megosztottságának fenntartása és elmélyítése, a politikai akciók leszerelése. Kezdetben kéthetente, majd később havonta jelent meg, bizonyítva ezzel is az iránta megnyilvánuló érdektelenséget. (Csóka után Kraft Jenő, Bernhardt Henrik, Batta Gyula vette át a szerkesztést. A sűrű szerkesztőváltozás – a gyakorlatból ismerjük – a lap bizonytalan létét is jelzi.)

Egy különleges lap, a *Bell Miklós Féle „Gazdasági Reform Párt” Központjának Körlevele* címet viselte. 1933-ban indult, a 10. számtól kezdődően már a rövidebb és sokat sejtető *Új Korszak* címet vette fel. Havonta jelent meg ez is, egészen pontosan 32 naponta, és 1936-ban rövid agónia után szűnt meg. Szerkesztője Angyal János Endre, de a cikkek nagy részét maga a pártvezér, Bell Miklós írta. Ez a szélsőjobboldali, nyugodtan mondhatjuk tendenciájában fasiszta lap a Bell Miklós-féle Gazdasági Reformpárt szervezetet képviselte, amelyik 1932-ben jött létre a városban. Demagógiája, politikája tipikusan meg egyezik a későbbi szélsőjobboldali pártokéval: kommunizmus és zsidótörke édes gyermekek, majd az új párt megmutatja a kivezető utat ebből az áldatlan helyzetből! Mint ahogy Csóka Vendel sem tudott tartós befolyást elérni a salgótarjáni munkások között ez a lap és az idióta párt még inkább reménytelen vállalkozásnak sikeredett, s 1936-ban örökre eltűnt a város történetéből.

Két másik, s merőben más jellegű lap is megjelent a városban. A *Nógrád-Honti Kultúra* bár nem kötődik szorosan Salgótarjánhoz, végső soron helyi lap, hiszen hol Zagyvarónán, hol Kisterenyén szerkesztették, mikor éppen hol tanítókodott az éppen soros szerkesztő. Az elméleti, pedagógiai cikkek mellett igen sok irredenta, sovíniszta megnyilatkozása volt, híven a korszak oktatás-politikai elvéhez, céljaihoz.

Az *Egyházközségi Értesítő* már a korszak végén 1944-ben jelent meg, mindössze két alkalommal, januárban és májusban. Alcíme egyértelműen kifejezte célját: A salgótarjáni Főplébánia időszaki közlönye. Ennek megfelelő a tartalma is amelyet kiadója állított össze, Ferencz István plébános.

A hatodik lap – amely érdeklődésünk középpontjában áll – *A Munka* címet viselte. 1923-tól 1944-ig jelent meg hetilapként. Lényegében két ember személyéhez fűződik szerkesztése: Szántay Istvánéhoz és Lapsánszky Jánoséhoz. A számunkra érdekes korszakban 1923–1933 között Szántay szerkesztette.

Az évek során két rendszertelenül és csak időszakosan megjelenő melléklapja is volt, a *Sportbíradó* és a *Salgótarján-Budapest Képes Híradója*. A Turul nyomdában, majd a Munka Sajtóvállalat könyvnyomdájában, s végül Végh Kálmán nyomdájában állították elő.

A lap szerkesztője Szántay István vasúti tisztviselő volt, aki Salgótarjából elkerülve a kelenföldi pályaudvar állomásfőnöke lett. Ha kétségeink lennének pártállását illetően a lap olvasása közben, elég ha megjegyezzük, hogy 1935-ben a Nemzeti Egységpárt budai listáján képviselőjelölt volt!

A lapról, jellegéről, vállalt szerepéről maga a szerkesztő mond el mindent, amikor 1933-ban a 10 éves fennállásról megemlékezve összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat.

Az első szám igen tendenciózusan 1923 május elsején jelent meg. Néhány „szent elhatározású” helybéli állt össze, hogy lapot csináljon. (Tudjuk, hogy valamennyien „a város középosztályából toborzódtak”.) Olyan lapot, amelyben „az egyszerű munkásemberek igazsága, a kereszténység emelkedettsége, a szeretet egyenlősége találjon hangot.” Hogy ez klasszikusan hangzó szólam, az kétségtelen. Hogy valójában a munkásokhoz semmi közük nem volt, az a lap ismeretében pedig bizonyos. Azzal viszont egyetérthetünk, amit így fogalmazott meg: a lap „a város minden mozdulatát megrögzítette, minden szívdobbanását papírra vetette.” Nos, ha ezen enkefalográfiai képtelenségtől el is vonatkoztatunk, kétségtelen tény, hogy a lap helytörténeti szempontból jelentős forrás, amennyiben egy periodikumot történeti forrásként lehet és szabad kezelni.

A lap a városé volt. S itt a hangsúly a város szón van. Továbbra sem egyésges ekkor Salgótarján. Az ipari telepek élnek külön világukat, szinte teljes autonómiára berendezkedve. A város pedig a polgárságot jelentette elsősorban, a tisztviselő, a kereskedő és a kisiparos réteget. Ezek száma mindenképpen kevés, nem véletlen, hogy a lapnak maximum ezer előfizetője van, de emögött is jelentős anyagi dotációt kell látnunk.

A polgári Salgótarjában igen erős a közzolgáltatásban állók, a hivatalnokok aránya. A tisztviselő réteg különösen a 20-as évektől duzzadt fel, nem utolsósorban Trianon hatására. (Maga a polgármester Förster Kálmán is áttelepült volt.) Másrészt a városi rang megszerzésével számos új hivatal került a városba, s ezek alkalmazottainak létszáma fokozatosan emelkedett. Természetesen itt is kialakult a rang és a fizetés szerinti hierarchia, ég és föld választott el egy adóügyi tisztviselőt egy szolgabírótól.

Az iparos- és kereskedőréteg között bár nincs ekkora differenciálódás, ám mégis mutatkozik társadalmi eltérés, amelynek oka legtöbbször a vagyon, de sok esetben – mint a dzsentrikhez hasonlóan – a származási, az ősi múlt jelentősége. (Már ti. ki érkezett felmenő ágon előbb Salgótarjába.)

E két réteg közül kétségtelenül a tisztviselők voltak a középpontban, s ha a város polgárságáról ír a lap, akkor szinte kivétel nélkül mindig őket érti rajta. A valóság azonban mást mutatott. Ez a tisztviselői, kereskedői stb. réteg a város lakosságának 19,7 százalékát tette ki (mintegy 3350 fő), míg a bányában, iparban dolgozók aránya 60,7 százalék (10319 fő). Ezek 1934-es adatok.

Ezeket az arányokat jól látták a lap szerkesztői is, hiszen mindezekből következően a lap alig, s ha igen, akkor is elítélően foglalkozik a nagy létszámú városi munkássággal. Gondolkodásmódja nem egyedi, azt az általános helyzetképet, megítélést adja vissza, amely ekkor jelen van a város „intelligenciájában”. Az 1926-os éhségmenetről írva, kerekén kijelenti, hogy tüntetéssel,

erőszakkal nem lehet visszaállítani a békeévek „magas” életszínvonalát. Majd feltűnnek a korszak jellemző ideológiai frázisai: addig nem lesz munkásjólét, „míg országunk a mai határok közé van szorítva, amíg a gúnyhatárok szuromyabroncsa szét nem pattan körülöttünk”. A képlet ismert: mindenfajta szociális, létproblémát a nacionalizmus, az irredentizmus leplébe kellett burkolni, hogy a valós helyzetről eltereljék a figyelmet. S a korszak Salgótarjánban, az ismert földrajzi helyzet miatt is, ennek a hangnak és politikának erős hatása volt.

Néhány cím egyébként kiegészíti állításunkat a lap politikai jellegéről, és mindarról a szerepről, amit felvállalt a város már említett rétegének tájékoztatásában: *A kommunizmus különféle fajai, A keresztényszocializmus vezéreszméi, A keresztényszocialista munkásmozgalom, A munkabiány és a szociáldemokrácia, A polgári bolsevista szellem, Minden magyar egyet akar, s a sor végtelenségig folytatható.*

Kétségtelen, hogy irányított politika ez. Nemcsak a „bolsevizmus szellemétől” való irtózás határozta meg; ennek a rétegnek a szemében a szociáldemokrácia is vörös posztó volt. A társadalmi problémák elkendőzése, a valós tények másítása van itt jelen, míg a felszínen látványos, de hatástalan nyomoronyhító akciókat kezdeményeznek. Ezek egy részétől nem lehet elvitatni a jószándékot, de azt viszont rovásuokra kell írni, hogy képtelenek voltak – vagy nem is akarták a társadalmi egyenlőtlenség, igazságtalanság lényegét felfedezni. Pedig az igen csak a közvetlen környezetükben volt.

1926-ban például büszkén jelentik be „közel 150 gyermek lett egy időre megmentve”, azzal, hogy a szegény gyermekeket egy ebédre asztalukhoz engedték a gazdagok, 1928 karácsonyán, mint minden más karácsonyon is, nyomoronyhító akciókat indítottak. A város tisztviselői adakoztak, ki pénzt, ki használt holmit, ki tűzfát, ki szentet. Így oszthattak ki pl. 214 pár cipőt, 38 pár harisnyát, 14 pár kélzét, 5 pár kesztyűt, 31 fiúöltönyt, 13 férfigallért, 6 női inget, 2 pongyolát, 4 retikült, 7 fésűt, 43 harisnyakötőgumit stb. Mindezek mellett összegyűlt 30 kg kristálycukor, 39 kg szalonna, 60 kg liszt, 6 kg sertéshús, 3 csille szén és 110 fuvar tüzifa, valamint 1800 pengő készpénz. Mindez 368 szegény között osztották szét.

Ez a jótékonykodó társadalom hördült fel aztán igazán, amikor szent célú akciója mégsem ért el eredményt. Amikor a bányászok újra és újra a sztrájk fegyveréhez nyúltak, hogy embertelen körülményeikben változtatást reméljenek. 1935 februárjában a lap a már ismert keresztényszocialista-nacionalista szempontok alapján próbálja a maga eszközeivel leszerelni a bányászok készülő akcióját. Agitációjuk eredménye azért is kétséges, mert *A Munka* nem jutott el a sztrájkolni készülökhöz, egyes egyedül a polgárság olvasta az intő szavakat: méltatlan a bányászokhoz, hogy a föld alatt kívánnak sztrájkolni. A bánya az ő templomuk, s remélhetően nem züllesztik le azt holmi sztrájkanyagává. Majd hozzátészik: „... az ilyen úton szerzett anyagi haszon pedig sohasem válik az illetők javára, mert nincsen rajta az isten áldása!”

Ez azonban csak a kisebbik része a lap tartalmának. A középpontban a város, annak polgári rétege áll. Az a város, amely kétségtelenül fejlődött a húszas-harmincas években. Elég, ha az 1928-as polgármesteri jelentésbe belenézünk: megkezdték a vásártér feltöltését, rendbetették és megnyitották a városi uszodát, felépült a járásbíróház, a pénzügyőrség, nyilvános illemhely a piacon, a sporttelepen a nyári vendéglő, autóbuszközlekedés indult Salgótarján–Szécsény és Salgótarján–Litke vonalon. Majd azt is megtudjuk, hogy polgármeste-

ri lakást is kialakítottak, amit így regisztrál Förster Kálmán: „... a város feleségem részére és részemre, valamint utódaim részére is kedves, szép otthont teremtettem.”

A harmincas évek elején a város lakossága megközelítően 15 ezer főt tett ki. Volt gimnáziuma, polgári iskolája, tanonciskolája, elemi iskola több is, külön a városnak és külön az ipartelepeknek. 15 orvos, 1 orvosnő, 6 gyógyszerész, 9 szülésznő dolgozott. A Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársaságban 1932-ben 5327 munkás, 34 mérnök, 30 tisztviselő, 39 tanító, 7 orvos, 237 altiszt állt alkalmazásban. Az acélgyárban az összes alkalmazottak száma 1330 fő volt. Az öblösüveggyárban kb. 1400 fő volt a munkáslétszám. A bányagépgyárban 600–800 munkást foglalkoztattak „s van külön munkás lakókolóniája, tisztí kaszinója, munkás olvasóköre és levante egyesülete.” A zagyvapálfalvai üveggyárban 300 munkás kapott kenyeret.

A városi polgárság is élte a maga külön életét. S ennek a lap mindvégig hű krónikása volt. A korábban említett belső rétegződés jelen volt a korszak tipikus jelenségében is, az egyesületekben. E hierarchiának köszönhető, hogy például csak 1928-ban 51 egyesület élt a városban. Persze túlzás, hogy élt, nagy része csak nevében volt, a legtöbben pedig ugyanazok a tagok voltak, csak éppen mindig más és más jelvényt tűztek ki, s hivalkodtak hangzatos elnöki és titkári rangjukkal. Külön egyesületei voltak az egyes üzemeknek, azon belül az altiszteknek és a munkásoknak. Felekezeti alapon szerveződtek a katolikusok, evangélikusok és a zsidók. Külön a vasutasok, külön az iparosok, a cigányzenészek, a kereskedők, s külön a turisták és a hadirokkantak is.

Szórakozásaik azonban elsősorban az objektív lehetőségeik következtében alkalmanként összekapcsolták őket. Így például a városnak csak egy mozija volt, az Apolló, ahol a korszak valamennyi jelentős alkotását megtekinthették, mint például a *Sátánkarmok*, a *Fegyenc gróf*, a *Texasi Don Huan*, *Démonok ke-restetnek*, vagy a magyar filmek végtelen sora a *Hippolyttól a Meseautóig*. 1935-ben újították fel a mozgót, és a 494 férőhelyet elfoglaló úri közönség álméltkodva nézett körül: „tágas előcsarnok, buffé, ruhatár, önműködően csukódó ajtók, kényelmes székek, nehéz bársony drapériák, csodálatosan szép színi-orgia a festésben, nagyszerű fényhatások a villanyfelszerelésben, új gép, új vászon...”

Közösen jártak a műkedvelők előadásaira, amelyből minden időszakban akadt bőven. A már említett egyesületek, egyletek tagjai vállaltak ezekben szerepet és játszották a kor kedvelt és poros, avitt darabjait, a *Piros bugyelláristól* kezdve a *Huszárszerelemig*. 1934. december 23. és 1935. január 5. között hat előadásra is sor került. A rendezők: A MÁV segédtisztai kör, a zagyvapálfalvai Frontharcosok Egyesülete, a zagyvapálfalvai Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület, az Oltáregylet, a Katolikus Kör, és a Thália színház. Ez utóbbi vándortársulat volt, az ilyenekből bőven jutott a városba. Radó László társulata 1935-ben látta el, elégitette ki a helyi intelligencia operettigényét, olyan sztárokkal az együttesében, mint Móróc Baba, Ila Märy, Kelemen Lincsi. (A nagy múltú üzemi együttesek, mint például az acélgyári, természetesen nem tartoztak a „városi” szórakozási lehetőségek közé.)

Persze kedvelték a kötetlen szórakozást is. A legkellemesebb családi szórakozóhely a Tátrai kert volt, legalábbis a hirdetés szerint. Vendéglőből nem volt hiány: Bartos Tamás Székely pihenője, Kiss mama vendéglője a Karancs utcában, a Mozi Borozó, a Peész cukrászda, Ungár Gábor bor, sör

csarnoka, a Pannónia étterem, a Nemzeti Szálloda mind kedvelt szórakozási hely volt annak, aki megengedhette magának. (1936-ban 71 vendéglátóhely működött a városban.)

Es természetesen ott volt a sport, abban is a labdarúgás, és a két örök rivális: az SBTC és az SSE. Az SBTC-nek nagy éve volt 1935. Veretlenül nyerték meg az északi amatőr bajnokságot, majd a Corinthian Kupát, s végül az országos bajnokságot is, és bejutottak a Nemzeti Ligába. A kiemelkedő eredmények között talán arra voltak a legbüszkébbek, hogy május 25-én 2-1 arányban legyőzték a SSE-t. A mérkőzést 3000 ember nézte végig! A két csapat összcállítása a klasszikus nevekkel: SBTC: Géczy – Szabó, Vágó – Wahlkampf, Takács IV., Kecskés – Dupák, Takács III., Zsengellér, Thour, Bretter. SSE: Csala – Vics, Müller – Jancsi, Hercsik, Rigó – Novoszelecky, Dancsák, Márkus, Kautzky, Ponyi.

A *Munka* hírt adott azonban komoly programokról is. Fayl Frigyes tanár-festőművész kiállításait több ízben is megrendezték, mindig nagy sikerrel. A Palóc néprajzi kiállítás ugyan nem nélkülözte a gyöngyösbokrétá hatásadász kellékeit, de rendeztek komplex bemutatókat is az Országos Stefánia Szövetség égisze alatt.

A városban kevés könyvet adtak el, az üzemek könyvtárán kívül csak néhány egyesületnek volt pár száz kötetes könyvtára, és azt is csak a tagok használhatták. A *Munka* szépirodalmi közleményeiben sem volt túl sok köszönet. Általában helyi szerzők alkotásait közölték. Luby Károly, Igmándy Géza, Mecseki Károly, Sz. Tome Mária, Nógrádi Pap Dezső, Tóth Mátyás dr., Visnovszky Rezső novellái, versei színesítették a tárca rovatot. Egyedüli kellemes színtelést Dornyay Béla cikkei jelentették, aki a rá jellemző lelkiismeretességgel és hitelességgel írta meg ismeretterjesztő cikkeit, köztük olyanokat, mint Salgótarján két földesura II. Rákóczi Ferenc szolgálatában, Bcudant 1818-ik évi tanulmányútja Salgótarján vidékén, Kazinczy utazása Salgótarján vidékén 1831-ben.

Dornyay a város minden jelentős szellemi tevékenységében részt vett. Ő volt a titkára többek között a helyi Balassa Bálint társaságnak. Ennek mintája kétségtelenül a megyeszékhelyen működő Madách társaság volt. 1933-ban tervbe vették a Balassa társaság alapszabályait, de csak 1935-ben hagyta jóvá a belügyminiszter. Az elnök Förster Kálmán lett, két szakosztályban tevékenykedtek az önképzőkörű szintű alkotó tagok. Programjukat jól illusztrálja egy közös est a balassagyarmatiakkal, amit 1935-ben tartottak Salgótarjánban. Jónás Ödönné verseket olvasott fel, majd Sematkay József *A liberalizmus kora Az ember tragédiájában címmel* tartott előadást. Trattner Margit zongorázott, Nógrádi Pap Dezső saját verseit adta elő. Erlich Józsefné énekelt, Dénes Géza dalolt, Horváth Sándor elbeszéléseivel, Visnovszky Rezső verseivel lépett fel. Végezetül a bányászzenekar játszott néhány zeneszámot.

A város sajtójának és történetének jelképes lapjai tovább is lapozhatók. A harmincas évek végén, a negyvenes évek elején azonban más, új fejezet kezdődött mindkét historiában.

PRAZNOVSZKY MIHÁLY